

NECROLOGIES

ARSENI PACHECO RANSANZ
(1932—2011)

1. El 17 de juny de 2011 moria a Vancouver (British Columbia, Canadà) Arseni Pacheco Ransanz, gran amic meu i de tants altres col·legues que l'havien conegut pel seu tracte afable, sinceritat, finor d'esperit i alts valors humans. Era professor emèrit de la University of British Columbia (UBC) des de 1997; fou incorporat al Department of Hispanic and Italian Studies l'any 1970 després d'ensenyar deu anys a la University of St. Andrews (Escòcia). Durant anys de docència a la UBC havia estat una figura preeminent per la qualitat del seu magisteri, els serveis acadèmics importants i la reputació internacional de savi investigador, i fou guardonat amb el prestigiós Izaak Walton Killam Memorial Senior Fellowship de la Universitat (1983-84). El 24 de juny de 2011, un dia abans de l'enterrament, la UBC abaixava la bandera de British Columbia «to mark the passing of Dr. Arsenio Pacheco Ransanz, professor emeritus», *in memoriam*.

2. Ens vam conèixer l'any 1962 en el primer congrés de l'Associació Internacional d'Hispanistes que va tenir lloc a Oxford (6-11 de setembre). Tinc records molt vius de les converses que vam tenir, a les estones de lleure, sobre els nostres estudis i plans de recerca. Jo esperava la publicació del *Diccionario valenciano-castellano* de Manuel J. Sanelo (1760-1827), la meua tesi doctoral presentada a la Universitat de Xicago, dirigida per Joan Coromines, i ell esperava la publicació del primer volum de les *Obres* de Francesc de la Via, i acabava d'enllestir l'edició de la *Història de Jacob Xalabín*, que s'havia de publicar en la prestigiosa col·lecció *Els Nostres Clàssics* de l'Editorial Barcino. De fet, feia unes setmanes que havia treballat, en diverses sessions, amb el Sr. Josep M. de Casacuberta, l'editor de la col·lecció, en l'última elaboració del text. I parlant d'això Arseni em confià el que havia patit dels rigors del magisteri del Sr. Casacuberta en aqueixes sessions: que aquest editor i gran filòleg, de natura minuciosa i exigent més del compte, es fixava de vegades en la puntuació d'un passatge i plantejava la qüestió de si hi calia posar una coma o bé si en calia treure una, i els dos discutien aquest punt més d'un quart d'hora, i al final decidien per l'una o l'altra solució, però vet ací que al cap d'una estona el savi editor canviava de parer. Això i semblants menuderies s'havien repetit amb la desesperació d'Arseni.

L'any 1963, quan va veure la llum pública el primer volum de les *Obres* de Francesc de la Via, vaig fer-ne la ressenya, i quan el 1964 es va publicar el *Diccionario* de Sanelo Arseni s'encarregà de la seva recensió (*Bulletin of Hispanic Studies*, 43, 1966, p. 232-235), fent-hi uns comentaris molt adients per a la millora d'alguns punts. De llavors ençà em va honrar amb articles en dos homenatges.

3. Arseni Pacheco era conegut com a historiador de la literatura i medievalista de primer ordre. L'examen de la seva obra en general demostra que fou a més un crític literari de capacitat suprema per a l'estudi i l'anàlisi de l'obra literària. S'havia especialitzat en l'estudi dels gèneres narratius de la literatura catalana dels segles XIV-XV i de l'espanyola del Segle d'Or, i, segons que fa patent la seva bibliografia, els treballs que havia publicat en aquest camp consten d'edicions de texts amb estudis preliminars, nombrosos articles monogràfics i quatre antologies. S'hi veu també que Arseni Pacheco havia contribuït activament a les enciclopèdies (*Gran Enciclopèdia Catalana*, *Enciclopedia Literaria Bompiani* [l'edició espanyola i italiana], *Grand Larousse Encyclopédique*) així com al *Diccionari de la Literatura Catalana* i al *Dictionary of the Middle Ages*.

4. Arseni s'havia format a les aules de la Universitat de Barcelona: llicenciatura en filologia romànica (1954) amb premi extraordinari, i doctorat, també amb premi extraordinari, en Filosofia i Lletres (1958) per la tesi *Francesch de la Via: estudio y edición*, dirigida pel professor Martí de Riquer. Ens és lícit apuntar que el treball invertit en aquesta tesi i les conclusions a les quals va arribar van venir a ser el punt de partida per a la recerca futura d'Arseni Pacheco.

Francesch de la Via (c. 1375 — c. 1440), un prohoms de Girona, i durant cert temps el sostveguer d'aqueixa ciutat, havia conreat la poesia com els poetes catalans de la seva època en la tradició dels trobadors, en un català amb elements provençals. Havia deixat dues cançons, una composició liriconarrativa, *A Bella Venus* (de 425 línies en prosa i en vers), dues composicions narratives llargues: el *Procés de la Senyora de Valor contra En Bertran de Tudela* (de 2927 versos en *noves rimades* de l'any 1406) i el *Libre de fra Bernat* (de 2095 versos en *codolades* de ca. 1430).

En una primera part de la seva tesi Pacheco havia fet un estudi aprofundit de les composicions esmentades del poeta gironí, i en una segona part n'havia presentat l'edició crítica. Publicà la primera part en un llarg article amb el títol de «El *Poeta remullat* del Cancionero Vega-Aguiló» (*Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 29, 1961-62, p. 155-203). Justifica el títol estrany notant que els primers folis de l'esmentat Ms. del Cançoner Vega-Aguiló, en el qual s'ha conservat el *Procés de la Senyora de Valor*, es troben molt malmesos per la humitat i que una mà humorista hi havia posat «Poeta remullat» pel nom de l'autor.

Mentrestant, havent-lo invitat el benemèrit Pere Bohigas a publicar les obres del poeta gironí en la seva recentment establerta col·lecció «Biblioteca Catalana d'Obres Antiques», Arseni Pacheco reelabora la tesi amb aquesta finalitat, ara en català. L'obra es publica en dos volums: Francesch de la Via, *Obres. Introducció, text i notes*. I-II. (Barcelona: 1963-1968); una segona edició per Edicions Quaderns Crema (Barcelona: 1997).

Amb aquests treballs en conjunt Pacheco feia conèixer les obres del poeta gironí en una edició acurada, i alhora hi presentava les característiques de la seva poesia, que no havia rebut l'atenció desitjable anteriorment. En la ressenya que m'havia encomanat l'editor de *Hispanic Review* del volum I d'aquesta obra (que incloïa el *Procés de la Senyora de Valor*) jo hi conclouia sumàriament: «Notable is, above all, Pacheco's profound study of the poetry of F. de la Via, the poet of amorous themes, fond of playful irony and sensualism, and crude expressions bordering on licentiousness. Pacheco points out the thematic and formalistic elements in this poetry, which appears predominantly trobadoresque, having been enriched and renovated by influences from French and possibly from Italian poets, yet showing substantial originality in its own right, so that Pacheco qualifies F. de la Via «més que un imitador amb enginy, un enginyós recreador» (34, 1966, 80-81).

5. Altrament l'estudi de les dues obres narratives de Francesch de la Via constituïa l'inici del treball extens que Arseni emprendreà sobre els gèneres narratius de les *noves rimades* i de les *codolades*, que a la llarga havia d'esdevenir el tema preferit de la seva recerca. En la seva bibliografia hi

apareixen deu títols dedicats. Aquests gèneres foren àmpliament conreats a Catalunya en el període que va de mitjan segle XIV al tercer quart del XV.

Arseni Pacheco era ben conscient que l'erudit francès A. Pagès havia avançat la idea que les narracions catalanes en els dos gèneres havien tingut els seus models preferentment en els *fabliaux* de la literatura francesa conreats en els segles XIII i XIV (*Estudis Universitaris Catalans*, 14, 1929, p. 311-322), i que aquesta noció havia tingut acceptació entre alguns historiadors de la literatura catalana. Els *fabliaux*, com és sabut, són composicions breus, de caire humorístic, que narren episodis de la vida del burgès, del camperol i dels clergues embolicats en qüestions amoroses, i es caracteritzen per llur colorit local i llur realisme.

6. Arseni Pacheco va tenir ocasió de tractar una altra codolada en el text del *Testament de Bernat Serradell de Vic* (ENCL, Barcelona: Editorial Barcino, 1971), que data de 1420. L'autor, Bernat Serradell, (c.1375-1446) fou un corder de Vic, un burgès benestant que escriu per plaer i probablement per a diversió d'un grup d'amics més o menys lletraferits com ell.

Arseni va publicar l'any 1977 un estudi ben reeixit sobre el *roman courtois Blandin de Cornualla* en un article titulat «El Blandín de Cornualla» (*Catalan Studies Volume in Memory of Josephine de Boer*. Ed. J. Gulsoy and J. M. Solà-Solé. Barcelona: Hispam, 1977, p. 149-161). *Blandín* està escrit en provençal clàssic, però es considera l'obra d'un autor català pels seus múltiples catalanismes. La finalitat de la monografia de Pacheco havia estat en primer lloc demostrar que, contràriament a l'opinió dels crítics, aquest text no era mancat de mèrits literaris: «Hem cregut oportú corregir el que creïem ésser un error de crítica i de perspectiva, i confiem haver demostrat que ens trobem davant d'una narració concebuda i realitzada amb molta més intenció, habilitat i domini de la tècnica literària de les que fins ara hom havia concedit a l'autor». I, en segon lloc, fer palès que el *Blandín* és una autèntica mostra del *roman* medieval, i, en aquest sentit, és d'un cert interès com a document literari, com sigui que l'autor ha pogut desenrotllar les accions fabuloses amb un to de versemblança i de cert realisme en conformitat amb les característiques essencials del *roman* medieval que, segons Pacheco, el fan l'antecedent de la novel·la moderna.

7. L'erudit Joaquim Molas, qui pels anys 70 era director de les col·leccions «Antologia Catalana» i «Les Millors Obres de la Literatura Catalana» d'Edicions 62, encomana a Arseni Pacheco la preparació d'unes antologies d'obres medievals, entre les quals una que reuneixi les narracions en vers, o sigui les *noves rimades* i les *codolades*, i això a fi de fer-les conegudes i apreciades pels intel·lectuals i investigadors.

El projecte d'una antologia d'aquest tipus era molt del gust d'Arseni, puix que ell mateix des d'un principi havia tingut la idea d'enllestir un volum d'aquestes narracions a fi de demostrar que, contràriament a l'opinió prevalent, aquestes obretes eren dignes de ser estudiades i llegides: que no els mancaven mèrits literaris, que en gran part eren d'amena lectura amb llurs temes interessants, i, endemés, eren documents literaris importants en l'esquema general de l'evolució dels gèneres narratius vers la novel·la moderna.

L'antologia es publica amb el títol de *Blandín de Cornualla i altres narracions en vers dels segles XIV i XV* (1983). Hi van inclosos dotze textos temàticament afins i igualment interessants. En el «Pròleg» Arseni fa una brillant exposició de la història i evolució de les *noves rimades* i de les *codolades* en la literatura catalana; fa ressaltar les característiques i el valor literari de cada text, subratllant-ne la significança en l'evolució dels dos gèneres.

Interessa part del raonament d'Arseni: En l'evolució d'aquests gèneres hom pot veure com els narradors van anar abandonant els arquetipus i els ideals del món aristocràtic i cavalleresc, d'una banda, i els temes i valors de la tradició trobadoresca de l'altra, i, endemés, com des de finals del segle XIV els narradors comencen a acceptar com a temes literaris els esdeveniments prosaics, però

essencialment humans de la vida quotidiana de la burgesia. El món fantàstic, tan característic de les narracions medievals, té encara cabuda en moltes composicions, però, d'alguna manera, s'ha humanitzat.

8. Al mateix període Pacheco publica l'article «Notes per a estudi de la narrativa catalana en vers dels segles XIV i XV» (*Actes del Segon Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica, Yale 17-19 Abril 1979*. Ed. M. Duran, A. Porcheras-Mayo, J. Roca-Pons. Barcelona: PAM, 1982; p. 151-161). Pacheco hi avança i exemplifica la tesi (provisional) segons la qual les *noves rimades* i les *codolades* haurien contribuït modestament, però molt significativament, a crear l'ambient idoni i establir les bases formals i ideològiques que farien possible l'evolució del *roman* medieval a la *novella* renaixentista, i així obrir el camí devers la creació de la novel·la moderna de valors universals.

Consolida la seva tesi examinant alguns textos particulars en «Notes i reflexions sobre les *noves rimades* i les *codolades*» (*Josep Maria Solà-Solé. Homenaje, Homenaje, Homenaje. Miscel·lànea de estudios de amigos y discípulos*. Ed. A. Torres-Alcalá, V. Agüera, N.B. Smith. Barcelona: Puvill, 1984; p. 169-178). Torna a l'assumpte amb més reflexions i nous punts de vista en «Les *noves rimades* i les *codolades*. Entre el *roman* i la *novella*» (*Homenaje a Joseph Gulsoy*, 3; «ELLC», 55, PAM, 2007, p. 5-20).

D'altra banda, a l'article «Els *fabliaux* catalans no són *fabliaux*» (*Miscel·lània Joaquim Molas*, 2; «ELLC», 58, PAM, 2005, p. 5-19) discuteix l'opinió d'A. Pagès, segons la qual un grup selecte de les *noves rimades* i les *codolades* són versions dels «*fabliaux*» francesos del segle XIII (cf. § 5). Pacheco en la «Introducció» de la seva edició del *Testament* de Bernat Serradells (§ 7), havia demostrat amb una anàlisi del contingut i del tema que aquest text no era un cas autèntic de *fabliau*, i en el present article de 2005 subratlla l'opinió que els altres textos classificats per aquest com d'altres casos de *fabliaux* no tenia validesa. Per a la prova d'aquesta observació cita extensament els raonaments de dos savis especialistes que concorren amb el seu punt de vista.

L'article «Catalan Contribution to the Development of the Spanish Novel» (*Revista Canadiense de Estudios Hispánicos*, 5, 1982, p. 405-414), que es considera un dels estudis més reeixits d'Arseni Pacheco, fou la seva ponència llegida al simposi que s'havia celebrat (maig de 1980) a la Universitat de Toronto amb motiu de la jubilació de cinc professors del Department of Spanish and Portuguese. En una introducció al tema, Pacheco primerament defineix el concepte de la novel·la i després de perfilar-hi els elements que en constitueixen la matèria vital, fa notar: «It has been generally acknowledged that the *Spill* of Jaume Roig and *Tirant lo Blanc* of Joanot Martorell and Martí Joan de Galba are two curious antecedents of the picaresque novel and the *Quijote*. There is no doubt that these two works represent the crucial link between both literatures», i continua: [However] I wish to suggest here that [...] certain developments that took place in Catalan literature during the fifteenth century had a definite effect in changing the literary sensibility of the reading public, and eventually conditioned the work of some very significant writers». Arseni fa constar que aquests desenvolupaments s'havien donat en les narracions catalanes en vers del segle XV, conegudes com *noves rimades* i les *codolades*, les quals, tot i perpetuar alguns elements del *roman* medieval, reflecteixen en general algunes de les característiques essencials de la novel·la moderna. I atès que, com ho demostra Pacheco, algunes obres d'aquests gèneres eren ben conegudes i llegides pel públic castellà a la primera meitat del segle XVI, hi ha una bona possibilitat que haguessin tingut influències en autors castellans i així haver contribuït a la formació de la novel·la peninsular. Arseni va acabar: «I am offering only a plausible hypothesis». La ponència fou rebuda amb gran entusiasme per l'auditori, que incloïa, ultra el professorat, estudiants de literatura espanyola, del curs de català i del Centre d'Estudis Medievals.

Arseni en el seu estudi de 2007 (supra) fa referència a algun record que havia mantingut d'aquesta visita. Diu: «Joseph Gulsoy em va presentar alguns dels seus estudiants, els quals, en una

amena discussió de sobretaula, em van dir que veien en la meua presentació un cert paral·lelisme entre els criteris que jo aplicava per interpretar l'evolució dels temes i fórmules dels textos literaris, i del seu professor en l'estudi etimològic del lèxic català».

9. La *Història de Jacob Xalabín* (ENCI. Barcelona: Editorial Barcino, 1964), novel·la històrica (escrita probablement en el segon quart del segle xv), d'assumpte otomà, era una curiositat en la literatura catalana. S'hi confonen, en el conjunt de la narració, els fets històrics reals del darrers anys del regne de Murat I (mort el 1389) i la llegenda. El gran problema que havia presentat aquest text als crítics era la gènesi del relat i l'origen de l'autor. Arseni, en la «Introducció», per una anàlisi penetrant dels fets històrics disponibles i tot el que s'havia dit o suposat per part dels crítics, formula la hipòtesi que l'autor del text hauria trobat el relat en una crònica o en un pamflet, i l'autor d'aquest relat anterior podia ser un autor occidental, o àdhuc català, coneixedor de la vida otomana; però altrament creu més probable que l'autor fos un grec o un turc i que posteriorment l'autor del text català hagués readaptat aquella font segons les tècniques de la narrativa occidental. S'ha de notar, amb aquest motiu, que Arseni ja havia indicat que en el text hi ha molts elements comuns amb els narratius cavallerescs i sentimentals de l'occident.

10. Arseni Pacheco va publicar en la col·lecció «Antologia Catalana», 69, d'Edicions 62 *Viatges a l'Altre Món, dos relats dels segles xiv i xvii* (1973). Es tracta de *Viatge del vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al Purgatori de Sant Patrici* (a. 1397) i *Cas raro d'un home anomenat Pere Portes, de la vila de Tordera, que vivint entrà e eixí de l'Infern* (1611). En el «Pròleg» hom Pacheco fa notar que la creença en la realitat física de l'altre món era molt arrelada en la cultura i ideologia medievals, i que hom podia anar-hi entrant per la cova anomenada Purgatori (= originàriament el lloc on hom es purga dels pecats) de Sant Patrici, situat en una illa prop d'Irlanda.

Pacheco torna a tractar el tema enfocant l'aspecte històric amb grans detalls a l'article «St. Patrick's Purgatory. The waning of a Legend» (*Catalan Review, Homage Volume for Professor Joseph Gulsoy*, 13, 1999, p. 177-185). Ens recorda abans de tot que: «[Legend] lies in an intermediate and unstable state between a mythical and rational explanation of the facts, between mere fiction and true history», i que «that instability explains why legendary narratives [...] tend to perish as legends and become either inspiring myth or pure fiction». Assentades aquestes nocions, Pacheco demostra com la llegenda del viatge al *Purgatori*, a l'origen un simple exercici espiritual, religiós, se secularitza al llarg de temps amb addicions i amplificacions, i esdevé «una novel·la a lo divino» que edifiqui i delecti en l'obra de Juan Pérez de Montalbán, *Vida y Purgatorio de San Patricio* (1627).

El *Cas raro* (1611) de l'antologia, escrit per a un públic camperol, ens mostra com la llegenda havia continuat viva en la tradició popular.

11. L'any 1970 Arseni Pacheco publica en la col·lecció «Antologia Catalana» 57, *Novel·letes sentimentals dels segles xiv i xv* (1970). En el «Pròleg» ens diu: «Fins a cert punt, les novel·letes sentimentals i al·legòriques que recollim en aquesta antologia poden classificar-se també com a novel·letes humanistes amb les quals comparteixen els trets següents: el gust per una prosa llatinitzant; l'ús conscient i metòdic d'elements mitològics, [...] una revisió dels conceptes de l'amor cortès, del qual mantenen moltes fórmules i característiques. Però analitzades a fons el seu aspecte purament sensual». Hi són inclosos: *Historia de l'amat Frondino e de Brisona* (en vers i en prosa, de c. 1400 d'autor anònim), *Faula de les amors de Neptuno i Diana* (anònim), *Lo despropriament de amor* (Romeu Llull), *Pensament* (Pere Joan Ferrer), *Somni* (Francesc Alegre).

Pacheco reconeix que aquesta antologia és una mostra incompleta i una mica arbitrària del gènere que pretén exemplificar, i, en efecte, l'any 1982 publicà, conjuntament amb August Bover,

una antologia més completa d'onze novel·letes en prosa en la col·lecció «Les Millors Obres de la Literatura Catalana» d'Edicions 62: *Novel·les amoroses i morals* (una segona edició en Quaderns Crema, 1999). La finalitat, ens diuen els autors, era donar una mostra coherent i significativa de la prosa narrativa catalana des de la fi del segle XIV fins al segon terç del XVIII. S'hi inclouen tres novel·letes (números 1, 2 i 5) ja publicades en l'antologia anterior.

Les novel·letes es presenten d'acord amb la següent classificació: a) Història, món cavalleresc: *Viatge del vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al Purgatori nomenat de Sant Patrici* (a. 1397), b) Obres en què es fa l'anàlisi de la passió amorosa: *Valter e Griselda* (1388, Bernat Metge); *Història de l'amat Frondino i de Brisona* (anònim), *Faula de les amors de Neptuno e de Diana* (anònim), *Lo despropriament d'amor* (Romeu Llull), *Somni* (Francesc Alegre); c) Obres en què l'anàlisi amorosa es fa amb una nova dimensió: *L'ànima d'Oliver* (Francesc de Moner), *Reconeixença i moral consideració contra les Persuasions, vicis i forces d'amor* (Francesc Carrós de la Casta); d) La novel·la i l'allegoria al servei de l'espiritualitat religiosa: *Espill de la vida religiosa*, o *el Desitjós* (publicat a Barcelona, 1515, d'autor anònim); e) La tradició popular i la novel·la: *Cas raro d'un home anomenat Pere Portes, de la vila de Tordera, que vivint entrà i eixí de l'Infern* (1611), *Rondalla de Rondalles* (1776, Lluís Galiana).

Pacheco complementa el tema de les dues antologies amb l'article: «L'anàlisi de la passió amorosa en alguns textos del segle XV. Anatomia d'un gènere en embrió» (*Miscel·lània Pere Bohigas*, 3; «ELLC» 6, PAM, 1983; p. 25-38). Pacheco hi fa constar: Les idees sobre l'amor i les formes d'expressió individual i social de la passió amorosa van evolucionar molt entre finals del segle XIII i finals del segle XV; les literatures italiana i francesa reflecteixen des de molt aviat aquesta evolució. Però la literatura catalana, molt lligada a la tradició trobadoresca i als conceptes de l'amor cortès, queda endarrerida en aquest sentit, i és gràcies a la influència de les literatures italiana i francesa que es produeixen canvis en la sensibilitat i actituds en la passió amorosa, però això té lloc amb unes matisacions particulars que donen a la literatura catalana un caràcter singular. Pacheco exemplifica l'evolució de la passió amorosa analitzant tres novel·letes: *Valter e Griselda*, que procedia d'Itàlia; *Història de l'amat Frondino e de Brisona*, que havia tingut models francesos, i la *Tragedia de Caldesa*, obra de l'autor valencià Roís de Corella.

12. És de gran interès «La narració en primera persona en els segles XIV i XV. Notes per a una reavaluació crítica» (*Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica, Tampa-St. Agustine, 1987*. Ed. Philip D. Rasico, Curt Wittlin, Barcelona: PAM, 1989, p. 99-109). Pacheco fa notar que el «jo narratiu» en la literatura medieval en general ha estat un tema molt investigat i comentat. Li sembla oportú reavaluar els criteris establerts per d'altres medievalistes a la vista del fet que el «jo narratiu» és un denominador comú en les narracions catalanes sobre els viatges a l'altre món: *La Faula* de Guillem Torroella, *La Vesió* de Bernat de So, *Lo Somni* de Bernat Metge, el *Viatge de Ramon de Perellós al Purgatori de Sant Patrici*, el *Testament* de B. Serradell, *Lo despropriament d'amor* de Romeu Llull. En aquestes narracions de temes tan diferents i alhora tan semblants és verificable la progressiva evolució del «jo narratiu», i per a exemplificar aquest punt compara la seva funció en *Lo Somni* de B. Metge i el *Viatge al Purgatori* de Ramon de Perellós. Conclou: «tant Bernat Metge com Ramon de Perellós aconsegueixen de fer palesa en el to de les narracions la importància que ambdós donen a l'experiència personal entesa com a dimensió històrica» i «Aquesta qualitat, present en altres obres catalanes de l'època, ha estat considerada un dels trets més significatius en l'evolució del gènere, i és una característica essencial de la novel·la moderna».

13. Als primers anys de 1980 Arseni Pacheco fou invitat pel professor Curt Wittlin a ser membre del Comitè encarregat de publicar el text del *Dotzè del Crestià* de Francesc Eiximenis, que

es trobava ja editat parcialment en una sèrie de tesis doctorals. Arseni va fer una contribució important al projecte examinant críticament la transcripció de 900 folis del text. L'obra fou publicada en els volums 3 i 4 de la sèrie *Obres de Francesc Eiximenis*. Girona, Col·legi Universitari i Diputació de Girona, vol. 3, 1986, 519 p., vol. 4, 1987, 649 p.

APORTACIÓ A LA LITERATURA ESPANYOLA

14. «Francisco Loubayssin de Lamarca. El personaje y su obra» (*Boletín de la Real Academia Española*, 62, 1982, p. 245-288). Aquest personatge (c.1588 - c.1660), ens assabenta Pacheco, és un cavaller gascó que va viure llarg temps a Espanya, tenia excel·lent domini del castellà, i fou autor de dues novel·les en espanyol i una en francès: *Engaños deste siglo...* (1615), *Historia tragicómica de Don Henrique de Castro* (1617) i *Adventures heroiques et amoureuses de comte Raymond de Thoulouse et de don Roderic de Vicar* (1619). El seu nom a penes és esmentat en les bibliografies i històries d'ambdues literatures. Pacheco considera això injust, tot notant que Loubayssin en les seves novel·les «manipula diestramente las convenciones literarias de su época y sabe crear en sus obras un mundo autónomo, original, y de perenne valor novelesco», i les seves novel·les representen, en aquest sentit «una contribución importante al desarrollo de la novela occidental», i «es justo por tanto sacarlas y conceder al autor el lugar y el crédito que merece». Pacheco desenvolupa el tema amb grans detalls en aquest llarg article de 44 planes.

Arseni Pacheco va enllestir per a la col·lecció «Clásicos Castellanos», de l'Editorial Espasa-Calpe de Madrid, l'edició de la segona novel·la de Gonzalo de Céspedes y Meneses (1585-1637): *Varia fortuna del Soldado Píndaro I-II* (1975). En el «Prólogo» en posà de relleu els elements autobiogràfics i ressaltà els trets perquè s'ha de qualificar aquesta obra (publicada 1626) «una barroca mixtura de novela picaresca y bizantina».

Altrament la qüestió de dos títols amb què apareix l'altra novel·la de Céspedes, a l'hora de la publicació de la primera part (1615), dóna peu a un llarg article: «¿Cuál es el título de la obra?: *Poema trágico del Español Gerardo, Desengaño del amor lascivo o Discursos trágicos y ejemplares?*» (*Homenaje al Professor Antonio Vilanova*. Ed. A. Sotelo, M. Cristina, Barcelona: Universidad de Barcelona, 1989, p. 99-109). Pacheco fa notar primerament que aquesta novel·la, malgrat el seu llenguatge barroc i la seva estructura complexa, havia tingut gran èxit editorial i popularitat (onze reimpressions durant el segle XVII i traduccions a l'anglès, francès i italià). I hi afegeix que l'autor té «un instintivo dominio de las técnicas narrativas y una consciencia del lenguaje que hacen de este texto y de don Gonzalo de Céspedes interesantísimos ejemplos para el estudio de los orígenes y evolución de la novela española en el momento más significativo de su historia». Això explica el seu tractament amb gran deteniment de la dualitat dels títols en relació amb llur significança en un període de canvis i innovacions en l'art de novel·lar.

Al principi el títol *Discursos trágicos y ejemplares del Español Gerardo* s'hauria avingut bé amb l'opinió de l'autor puix que ell havia presentat els seguits d'amors malaguanyats del protagonista com una confessió i amonestacions personals d'un home penedit. Amb tot, Céspedes ben aviat s'hauria adonat que *Discursos trágicos* no reflectia adequadament el caràcter d'un relat d'aventures amoroses amb resultats tràgics; l'opció per un títol com *novela trágica* era tancada, puix que *novela* en aquell període se'n deia de la narració breu, a l'estil italià, dit altrament *novela corta* (cf. les *Novelas ejemplares* de Cervantes publicades el 1613 uns anys abans); per això es decanta devers *Poema trágico del Español Gerardo, y Desengaño del amor lascivo*. Usa l'apel·lació *poema* en el seu sentit originari antic de «relat llarg i edificant».

15. Arseni Pacheco dedica dos articles al tema de *la novela corta*, que es complementen l'un i l'altre:

«Varia fortuna de la novela corta en el siglo XVII» (*Revista Canadiense de Estudios Hispánicos*, 10, 1986, p. 407-421). Pacheco explica primer de tot el que ha motivat aquest estudi: «La novela corta aparece en España de pronto, como un género ya maduro y perfectamente definido, con la publicación de las *Novelas ejemplares* en 1613». La popularitat que adquireix a Espanya l'obra cervantina (vint-i-tres edicions entre 1613 i 1665) i nombroses traduccions serveixen d'impuls catalitzador al seu cultiu per un bon nombre d'escriptors com Pérez de Montalbán, María de Zayas, Castro y Agaya, Agreda y Vargas, etc. Durant mig segle hom testimonia la publicació de divuit col·leccions, algunes reeditades més de deu vegades. A partir de 1665, però, el gènere perd el seu vigor i sobreviu només en reedicions esporàdiques. Ara bé, com fa constar Pacheco, la varietat temàtica i la riquesa tècnica i formal, i, a més, l'aspecte revolucionari i innovador d'aquest gènere resten encara per estudiar, i el seu article té la finalitat de contribuir a aquest tema en certa mesura.

«Una ambigua y original ejemplaridad. Notas en torno a la novela corta del siglo XVII» (*Studia in honorem Prof. M. de Riquer*, 5, Barcelona: Quaderns Crema, 1990, p. 301-316). Arseni Pacheco fa notar: «El lugar prominente que ocupan las *Novelas Ejemplares* y el decisivo papel que desempeñaron en la formación y evolución del género obligan a tomarlas como punto de referencia [...] Cervantes señala la necesidad de adoptar una actitud nueva frente al modo de entender el quehacer literario, y si bien se abstiene de ofrecer un programa explícito, no por ello deja de indicar ciertas directrices [...]; en el prólogo de las *Novelas ejemplares* sugiere las bases para una posible teoría poética de la novela corta cuando describe el carácter y naturaleza de sus propias narraciones, las cuales define en función de tres características muy simples, pero suficientemente significativas: la *amenidad*, la *ejemplaridad* y la *originalidad*». Pacheco discuteix a fons la significança de cada un d'aquests conceptes dins el context de les teories literàries novellístiques, tot ressaltant com foren interpretats i aplicats per alguns autors conreadors de *la novela corta*.

16. «*Razón de amor o Denuestos del Agua y el Vino*» (*Bulletin of Hispanic Studies*, 51, 1974, p. 1-15): Aquests títols de si representarien dos poemes independents o només un havia donat peu a discussions sostingudes i a una bibliografia molt extensa. Pacheco arriba a la conclusió que: «el núcleo inicial de inspiración fue el *debate* [...] Consecuentemente, es en la tradición de los debates entre el agua y el vino donde debe buscarse la pista que puede explicar la presencia, sentido y propósito de los restantes elementos del poema», i, en efecte, partint d'aquest judici justifica la dualitat del títol per una discussió detallada.

ACTIVITATS PROFESSIONALS

17. Arseni Pacheco es lliurà activament al servei de diverses societats acadèmiques:

Association of Canadian Hispanists: president (1978-80), membre del Comitè executiu i president del Comitè per a la revisió dels Estatuts (1980-1983); North American Catalan Society (1978): soci fundador, membre del Comitè executiu (1980-1982), vicepresident (1984-1986), president (1987-90), President Honorari (1993); organitzador del *Sisè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*, maig 23-26 de 1990 (Vancouver), del qual edità les actes amb Karl L. Kobbervig i J. Massot i Muntaner (Barcelona: PAM, 1992), i en redactà el *Pròleg*; membre del Comitè executiu de Canadian Federation for the Humanities (1981-1985), corporació que representa les societats i associacions acadèmiques humanístiques de setenta-nou universitats canadenques, i administra i

organitza els congressos i simposiums anuals i facilita la publicació dels treballs de recerca importants.

Soci numerari de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, de l'Association of Hispanists of Great Britain and Ireland, i de la Modern Language Association; Fellow of the Royal Society of Canada (1981) i condecorat, l'octubre de 2009, amb la medalla *Al Mérito Civil* del Govern Espanyol.

Arseni Pacheco havia fet serveis impagables a la Universitat de British Columbia com a membre o president de nombrosos comitès acadèmics: actuà de president del *Comitè de Curriculum* del Department of Hispanic and Italian Studies (1972-1975), encarregat de la revisió total del programa d'estudis hispànics oferts pel Departament, aprovat i vigent de 1975 fins 1997; fou president i membre, intermitentment, del *Comitè d'Estudis Graduats* del mateix departament (1978-1993). A més, fou membre de *Comitè del programa d'Estudis Medievals* (1975-1993), *Estudis Graduats en el programa de Literatura Comparada*, *Programa d'Estudis Europeus*, i una sèrie d'altres comitès. Fou també decisiu el seu paper d'introducció i dinamitzador dels estudis de català a la seva Universitat.

Reconegut com a figura distingida per la seva experiència, saviesa i judicis equilibrats, Arseni Pacheco fou invitat a títol d'avaluador extern del programa d'Estudis d'Espanyol (Universitat de Saskatchewan, 1979-1980), del programa de Master en Espanyol (Universitat d'Ottawa, 1979-1980) i dels programes de Doctorat en Espanyol (Universitat de Toronto, 1983 i University of Western Ontario, 1983). També va ser membre del Consell Científic d'*Estudis Romànics*.

* * *

Arseni ens ha *precedit*, però no ens ha deixat. Ha quedat amb nosaltres amb records duradors, i, a més, com ha dit algun col·lega en el portal de l'Internet, «ell seguirà vivent per la seva obra».

Joseph GULSOY
University of Toronto

JUAN VERNET GINÉS
(1923-2011)

Juan Vernet murió el 23 de julio de 2011 cuando le faltaban pocos días para cumplir ochenta y ocho años; había nacido el 31 de julio de 1923. Yo mantuve un contacto muy estrecho con él durante unos cincuenta años desde que, en 1961, empecé a cursar la especialidad de Filología Semítica en la Universidad de Barcelona. La especialidad en cuestión ha sido siempre muy minoritaria pero, en aquella época, lo era mucho más que ahora y, durante tres años, yo fui su único alumno. La verdad es que era un profesor que imponía por su carácter extraordinariamente serio y por la enorme cantidad de erudición que salía de su boca en cuanto se le formulaba la pregunta más trivial. Era un hombre que sabía de todo y a quien le interesaba todo. Su muerte era algo que nadie esperaba a pesar de su edad: a lo largo de cincuenta años le vi siempre con problemas de salud, pero siempre se recuperaba. Todos decíamos que tenía «una mala salud de hierro».

Fue el discípulo y heredero intelectual de Josep Mª Millàs Vallicrosa, a quien también conocí, aunque durante poco tiempo, y pude constatar la tendencia, natural en el siglo XX, a una progresiva especialización, a medida que se producía el relevo generacional. Millàs era un «orientalista», en el sentido alemán del término, que se interesó tanto por la cultura hebrea como por la cultura árabe y por los ecos que tuvieron ambas culturas en la España Medieval y que se manifestaron en textos